

„És megyünk mi vígan a télbe...”

Az általános iskola első osztályának első hetén voltam túl, amikor Végh György író, költő, műfordító 1982. szeptember 7-én elhunyt Budapesten. Az *1 kutya, 2 cica* meséinek hőseit, *Nevesincset*, *Vakarcs úrfit* és a többieket azonban már óvodásként ismerhettem, mert a könyvet 1981 októberében, anyai nagyanyám ajándékba hozta balatonfüredi gyógykezeléséről. A réges-régi meséskönyv harmincöt évvel később, apaként került újra a kezembe. Ébredő kíváncsisággal olvastam végig az anyai örökségként rám maradt *Hármaskönyv*-et. A sokat emlegetett huszadik századi szerzők portréinak háttéréből kiemelkedett a diákosan friss humorú költő arcképe. A garabonciás diáké, aki lírai hangszerelésben írta le mostoha éveit, ifjúkorának nyomorúságát, hiteles képet adva a korabeli Magyarország irodalmi-értelmiségi létéről. Feleségével, Takács Mártával Végh Györgyre emlékezünk.

– *Az Újhold Évkönyv 1986-ban megjelent első kötetében olvasható Vidor Miklós írása A szökevény – Emlékezés Végh Györgyre címmel. Ebben kalandos lányszöktetés-ként írja le, ahogy az író anyakönyvvezető elé viszi matrógalléros szerelmét, a középiskolából éppen csak kinőtt Frustr. A valóságban is ilyen regénybe illő volt ez az epizód?*

– Igen. Kalandos volt. A Trefort utcai gimnáziumba jártam, és az utolsó két évben iskolai könyvtáros voltam. Egyszer, 1957 januárjában, könyvtáros tanárommal az Egyetemi Könyvtár előtt találkoztunk véletlenül egy hosszú fekete télikabátos, hosszú sálba burkolt emberrel. Mint hamar kiderült, régóta ismerték egymást még az egyetem környékéről. Mulatságos, egymást ugrató, bolondos beszélgetésbe kezdtek, s már nem tudom, melyikük ajánlatára beültünk a Pilvax eszpresszójába, ahol megtudtam, hogy a jó humorú férfiú, költő, és Végh Györgynek hívják. Meg is feledkeztem róla, de nem sokára megjelent a Trefort utcában, és elkezdett bejárogatni az iskolai könyvtárba, mint akinek pont onnan kellenének könyvek, aztán már csak megvárt az iskola előtt. Remekül lehetett vele beszélgetni komolyan is, de főleg hihetetlenül

sok humorral, játékosan versekről, meg a minket körülvevő, akkori-ban igencsak különös világról. Nem éreztük a húsz év korkülönbséget. Csakhogy én otthon nem mondhattam el, hogy szerelmes lettem egy húsz évvel idősebb, háromszor elvált alanyi költőbe, aki „szabadúszó”, azaz nincs állása. Rádadásul volt egy komoly udvarlóm... Titokban találkoztunk, iskola után. Közben érettségiztem, aztán nyáron egy idős szomszéd-asszony észrevett bennünket valahol, és gyorsan elszaladt anyámhoz azzal, hogy én egy valószínűleg felelőtlen nőcsábásszal flangálok. A szüleim ijedtükben egyszerűen elszigeteltek, mondhatnám elzártak Gyurka elől. Én azért a testvéreim szolidáris közvetítésével leveleztem vele, s így tudtuk megbeszélni, hogy össze fogunk házasodni, amiről addig egyáltalán nem volt szó. Így aztán, egy megbeszélt időben húsz forinttal a zsebemben, egy szál blúzban (ez nem iskolai matrözblúz volt, hanem egy divatos kis fehér blúz, aminek piros csíkos matröz-fazonú gallérja volt, de mindegy) megszöktem, a húszasért taxiba ültem, és elvittem magam Nadányi Zoltán – akkor már rég nem élő – költő lányának lakására. Gyurka révén ismertem őket, és persze kissé megdöbben tettem a családot.

Gyurka oda jött értem, és nem az ő lakására mentünk, aminek a címét a szüleim már kinyomozták, hanem Gyurka jó barátjához, Rába Györgyhöz, és két nap múlva összeházasodtunk. Gyurka küldött egy táviratot a szüleimnek, és jelezte, hogy még azon a héten felmegy hozzánk „megkérni a kezemet”. Ez meg is történt, volt feszült, rideg fogadtatás, én nem voltam jelen, de anyámnak azonnal megtetszett ez a csaknem vele egyidős „fiú”. A szüleim hamarosan megbékéltek, sőt, nagyon megszerették.

– *Az ifjúkori fényképekről csibészes mosolyú, sötét hajú férfi néz ránk. Az íróársak emlékeztében Végh György tréfára mindig kész, sziporkázó ötletekkel – és tervekkel teli, trubadúri alakja tűnik fel: „Hóbortos barát, / felhők lovagja, melyik csillagon / szállsz az éjen át?” – e sorokat Rába György írta egy fiatalkori versében. Ilyen volt-e később is?*

– Gyurka játékos, bohóckodó, éles nyelvű volt, ez a mesekönyveiben és verseinek egy részében világosan megfigyelhető, és ilyen volt velem is, barátaival is – voltak, akik nem is vették komolyan, de a világról, életről komolyan gondolkodott, s abban tántoríthatatlan volt. Sem a világháború előtt, sem

utána soha nem kötött világnézeti, politikai kompromisszumokat, pedig őt is megkörnyékezték különféle áramlatok.

– *Aki elolvassa a Hármaskönyvet, megbízható képet kap a háború előtti lakásviszonyokról. Ágyra járás, hónapos szobák, tengődés, nyomorúságos albérletek. Végh György is végigjárta ezeket a stációkat. Ezért is ír olyan szeretettel 1964-ben a barátságos, meleg otthonról, amely kényelmével, sok ezer könyvével biztonságos háttérrel nyújt az alkotáshoz. Ez már a Mária téri közös otthonuk.*

– Azt hiszem, valóban révbe ért a Mária téren. Gyurka összegyűjtött egy hatalmas könyvtárat. Szenvedélyes könyvgyűjtő volt, és végig, de főleg korábban, amikor anyagilag nagyon rosszul állt, sokat cserélgetett, adott-vett, közvetített könyveket. Ezt élvezte, játéknak is tartotta, imádtá a könyvet, és folyton olvasta, használta is őket – szinte minden könyvben máig találok jelzéseket, aláhúzásokat, csatolt bibliográfiákat.

– *Több helyen olvashatjuk, hogy fiatal korában rengeteget járta Budapest utcáit, tereit. Első kötetének, a Havas éjszakáknak első verse a Hófútta pesti utcán. „És megyünk mi vígan a télbe”. A Mária téri lakásban viszont mintha egy megrögzött otthonülő írná az emlékiratait. Mennyire maradt meg az ifjúkori csatangolások vágya?*

– Persze, „vándor” is volt s maradt. Szeretett a városban csavargani, ha nem kellett feltétlenül, nem szállt fel villamosra se. Szeretett menni. Ebben én nem tudtam követni. Nekem hamar megfájdult már akkor is a derekam. Szeretett elköltözni is. Volt néhány hely a Szabadság-hegyen, ahol nyaranta kivett egy szobát, s ahol nem

volt telefon, sem barátok, könyvesboltok s más csábító dolgok. Remeteségében remekül tudott írni, fordítani, és pihenésül a környéken csatangolni. Ilyenkor feljártam hozzá a „legénylakására”. Sokat volt és voltunk együtt is a szigligeti Alkotóházban. Gyurka szeretett ott lenni, de eljárt(unk) a Visegrádi Üdülőbe és Mátraházára is.

– *Pokoli szatírával írt mű a Fabulya feleségei. Csernus Tibor illusztrálta, melyhez a gyanútlan Végh György modellt ült. A nehéz időszakot vele együtt megszenvedett társ, Mándy Iván kisregénye Vidor Miklós szerint csontig sebezte. Valóban olyan mélyen megviselte a könyv, és annak visszhangja?*

– Mándy Iván Gyurkának barátja volt. A *Fabulyát* Iván kéziratban odaadta Gyurkának, aki mulatságosnak tartotta (hogy a lelke mélyén is így volt-e, azt ma már nem tudom), olyannyira, hogy ő állt modellt Csernusnak az illusztrációkhoz. A megbántódás és elszakadás a megjelenés után történt. Valahol – sajnos nem tudom, melyik napilapban – megjelent egy kritika, melyben az állt (azon kívül, hogy fanyalogtak Mándy írásán), hogy az ilyen Fabulya-féle figurák életvitele, magatartása, világnézete is hozzájárult '56 sajnálatos eseményeinek kirobbanásához. Miután ekkor már mindenki tudta, hogy Fabulyát Mándy Végh Györgyről mintázta, másnap Gyurkát felhívták, hogy nem fog megjelenni néhány fordítása a Nagyvilágnál. A hír elterjedt, és más helyeken is azt mondták, hogy egy ideig ne számíton megjelenésre. Gyurka, aki '56-ban egyébként Prágában volt, felhívta Ivánt, hogy próbáljon írni valami vidám, eny-

hítő választ a kritikára, és védje meg ezt a Fabulyát, aki végül is egy ártalmatlan pernahajder, de Iván a kérést visszautasította.

– *Végh György fiatalon ismert és népszerű költő volt, verseinek hangja és formabiztossága a nagy Nyugatos elődökéhez társítható. Hogyan született meg a meseíró, amikor elhalkult a lírikus hangja?*

– Gyurka a háború előtt is írt kis meséket, verseket „nem létező” gyereklapokba. A kis állatok, mesébe illő, vagy valódi figurák gyermekkorában kitalált társak voltak. Ugyanis nem voltak játszótársai. Ezeket a figurákat és ezt a világot képzeletében éltette, vigasztalta magát vele, s egész felnőtt életében is megtartotta. A „lírikus hangja” azért halkult el, mert nem volt helye abban a közegben, amelyben élt. Idejétmúlt trubadúrköltészetnek tartották a verseit. Tény, hogy – most jobb kifejezést nem tudok – társadalmi problémákkal írásban soha nem foglalkozott, pedig volt véleménye ezekről a kérdésekről, amit szóban, baráti körben, de ellenséges közegben sem titkolt.

A csoporthoz tartozás azért is nehéz lehetett a számára, mert ő a semmiből, az agyrajáró, a nincstelen csavargó státuszából jött. Egyedül tanult nyelvet, irodalmat, életformát, viselkedést – és nem a múltja segítette, hanem a jötevői, akik láttak benne fantáziát és befogadták, de az ilyen kapcsolatokban mindig van valami kis nyájas vállveregetés, amit egy idő múlva nehéz elviselni. Így aztán ezekről – a jó viszonyt egyébként megtartva – leszakadt. Rettenetesen kiszolgáltatott, ugyanakkor makacs ember volt. Mindig csodálkoztam, hogy egy olyan fiatalság után, amelyet ő élt át, mégis erős, becsü-

letes értékes, művelt ember lett belőle – csak fizikailag, idegileg volt nagyon esendő. A meseírás szerencsés menekülési út volt és pénzkereseti lehetőség. A mesejáték a mi közös éltünkben is szerepet játszott. Vannak mesék, amik mindenféle bohóckodó percekből alakultak át. És tárgyiasultak is. Máig megvan a kis bolyhos Don Makarémó, és piciny fiaskája, Don Maki Miki Don, ez utóbbit én vettem valahol. Kacsa-bacsa, Kígyó Kúnó, meg egy kis Mackó is testet öltött, de ők azóta családom gyermekeinél laknak – ha még megvannak.

–1960-ban jelent meg *Modern Orfeusz címmel válogatott műfordításainak gyűjteménye. A versszerető olvasók – a Lyra Mundi sorozat köteteiben például – gyakran találkozhatnak a nevével Verlaine, Garcia Lorca, Nezval és más, rangos költők fordítójaként.*

– A *Modern Orfeuszban* megjelent versfordítások csak kis töredéke annak a hatalmas anyagnak, amit Gyurka lefordított. Több kéziratot kötetebe kötött, de van csak itt, nálam is, és szétszórva különféle folyóiratokban és verseskötetekben. Ez is megélhetési foglalatosság és lehetőség volt, de Gyurka szerette, szívesen csinálta, akkor is, ha néha favágásnak mondta, vagy ha rossz nyersből fordított. Franciául, angolul jól tudott, bár gátlásosan beszélt, németül is olvasott. Már a mi házasságunk alatt, tehát negyvenéves kora körül kezdett el tanulni, és tanult meg úgy spanyolul és olaszul – a franciára is támaszkodva –, hogy nem lehetett eladni, de ha ezekből a nyelvekből fordított, mindig keresett magának ellenőrző segítséget. Jó nyelvérzéke volt, és érdekelt a tanulás.

Szoborkert (fotó: Körösi Péter)

– *A nevelőanya és a környezetben élők „vallásossága” elfordította a vallástól. Nekem az írások alapján úgy tűnt, hogy mégsem lett ateista, inkább mintha Istent kereső, vívódó alkat lett volna...*

– Ez tapintatosan feltett kérdés. Én is tapintatosan válaszolok rá. Gyurka a kibírhatatlan képmutató gyermekkori környezete ellenére kamaszkorában komolyan vallásos volt annyira, hogy pap akart lenni. Soha nem bocsátotta meg, hogy elutasították, annak ellenére, hogy később örült ennek. Nem értette és felháborítónak tartotta, hogy törvénytelen származása miatt tiszta szándékában és elhatározásában megakadályozták. Nem hiszem, hogy ateista lett volna, de nem is vívódott, így nem is írt és nem is beszélt a valláshoz fűződő viszonyáról.

– *Hogy született Don Makarémó, avagy Don Maki figurája?*

– Don Maki figurája egyszer csak lett! Volt Gyurkának egy *Majomkirály* című meséje, ahogy én tudom, ez volt az első említhető kis majomfigura. A rajzfilmgyárnak is írt mindenféle állat-

figurás vázlatokat, azok legtöbbször nem lett semmi. Aztán a Rádióknak készültek állatszereplős mesék, s egyszer csak kiemelkedett a kis figurák közül Don Makarémó. Mire megjelent a *Don Makarémó egy kulcslyukon keresztül* című népszerűvé lett válogatás, addigra már nagyon sok Don Makiról szóló mese gyűlt össze. Ezek itt vannak nálam kéziratban, mind a Rádióban hangzott el éveken át, sorozatban. Van válogatásom is belőlük, de nincs Réber, aki megrajzolná, és persze a kiadás se megy könnyen. Egyébként egy egész polcra való mese gubbaszt itt nálam, a kisházamban.

– *A mese többi szereplője – például Futyuri és Fruzsina – a képzeletében születtek meg, vagy ismerős gyerekekről mintázta őket? Az „ősz szakállú, komor arcú, mindig fázós bácsi” nyilván maga az író...*

– Fruzsina, mit tagadjam, én vagyok. Futyuri, a „fázós bácsi” és az összes többi szereplő persze Gyurka, és ez így természetes, nem?

Both Balázs